

СЕКЦІЯ 3

РОЛЬ ФІНАНСІВ В ЕКОНОМІЧНОМУ ЗРОСТАННІ: ФУНКЦІОНАЛЬНА ДЕТЕРМІНОВАНІСТЬ ТА МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

Богдан АДАМИК

Тернопільський національний економічний університет

ТЕНДЕНЦІЇ РЕГУЛЮВАННЯ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В останні десятиріччя ХХ століття швидкими темпами відбувалася як трансформація національних банківських систем, так і трансформація фінансових ринків і фінансових інструментів. Змінювався напрям і характер грошових потоків, а також види фінансових інструментів, якими оперували банки. Значно збільшився обсяг коштів, які спрямовувались на інвестиції в цінні папери, банки ставали активними учасниками бірж, активно застосовувалися похідні фінансові інструменти, механізми сек'юритизації активів, відбувалося взаємопереплетення банківської, страхової та інвестиційної діяльності, що сприяло утворенню фінансових конгломератів. Такі процеси супроводжувалися, з одного боку, зростанням фінансової могутності банків і збільшенням їх прибутковості, а з іншого, – суттєво збільшувалися ризики у діяльності банків, що були пов'язані з загостренням конкуренції на національних та міжнародних ринках грошей та капіталів, значними коливаннями рівня валютних курсів та процентних ставок, скачкоподібними коливаннями ринкової вартості цінних паперів та ін.

В умовах такого динамізму розвитку банківської та фінансової системи об'єктивною необхідністю є вдосконалення процесу організації банківського регулювання як на інституційному рівні, так і функціональному. Причини необхідності інституційних та функціональних змін пов'язані:

- з процесами фінансової глобалізації, при яких національні кордони фінансових ринків практично відсутні, відбувається повна свобода переміщення капіталу, що посилюється стрімким розвитком засобів зв'язку та телекомунікацій;

- з розвитком діяльності транснаціональних банків, які надають широкий спектр не лише банківських, а й фінансових послуг загалом як в межах своєї держави, так і на міжнародному рівні. Універсалізація діяльності найбільших банків супроводжується ускладненням їх організаційної структури, при якій іноді неможливо виокремити суто банківську діяльність чи фінансову, що однозначно необхідно враховувати органам регулювання;

- з диверсифікацією діяльності банків на світових фінансових ринках, при якій основна сума залучення та розміщення коштів відбувається не шляхом традиційних депозитно-кредитних операцій, а за допомогою нових похідних інструментів з цінними паперами, операцій з майновими правами щодо певних активів, процесами сек'юритизації активів. Така діяльність банків призвела до взаємообумовленості і взаємозалежності стабільності та розвитку банківської системи від кон'юнктурних коливань окремих галузей та ринків. Яскравим прикладом такої взаємозалежності є остання світова фінансово-економічна криза, що розпочалася у США як криза на ринку нерухомості у 2007 р. й переросла у масштабну світову кризу, що охопила у 2008 р. фінансові ринки практично усіх країн.

Зазначені причини об'єктивно вимагали зміни підходів до діяльності органів банківського регулювання в напрямку посилення контролю за фінансово-кредитною системою та особливо за ризикованими операціями транснаціональних та інвестиційних банків. Органи регулювання фінансової сфери в після кризовий період були однотайними щодо необхідності перегляду

архітектури побудови системи банківського регулювання і нагляду. Погляди науковців та практиків щодо досягнення більшого позитивного ефекту розвитку банківської системи та економіки в цілому за умов послаблення регулювання банківської сфери (процеси дерегулювання діяльності банків), які переважали у 1980-1990-і рр., знову змінилися на протилежні – стабільність банківської системи та фінансових ринків може бути досягнуто виключно за допомогою посилення системи банківського регулювання.

В багатьох країнах корекція принципів та методів регулювання діяльності фінансових посередників, враховуючи рекомендації Базельського комітету з питань банківського нагляду, полягала у проведенні регулювання та нагляду за діяльністю банків на консолідованій основі, що дозволяло б враховувати ризики діяльності не лише банків, а й їх споріднених компаній. Задля ефективної реалізації завдань щодо регулювання різнопланової діяльності банків та їх афілійованих (дочірніх) структур на різних сегментах фінансового ринку (фондового, страхового) окремі розвинуті країни на початку ХХІ століття об'єднали зусилля різних органів регулювання фінансової сфери і створили єдиний орган нагляду за діяльністю усіх учасників фінансового ринку – «мегарегулятор». Мета об'єднання декількох регулюючих органів в один полягає у консолідації нагляду за діяльністю банків, страхових компаній, інвестиційних компаній, професійних учасників ринку цінних паперів та інших фінансових посередників, діяльність яких стає все більш взаємопов'язаною. Така модель ефективно використовується в Австрії, Німеччині, Японії, Швеції, Великобританії та ще в близько 40 країнах. Поширена у попередні роки секторна модель регулювання діяльності посередників фінансового ринку, при якій різні державні органи регулювання і нагляду здійснювали регулювання фінансової сфери за інституційним принципом (певний орган регулював діяльність банків, інші – професійних учасників фондового ринку чи страхових компаній), поступово втрачає свої позиції на користь створення єдиного органу регулювання суб'єктів фінансово-кредитної системи.

Світова фінансова криза 2008 р. виявила значні недоліки в системі банківського регулювання і зумовила необхідність кардинального перегляду принципів регулювання діяльності банків. Порятунком від банкрутства найбільших приватних банків США та Європи шляхом надання їм значної державної допомоги не можна вважати ефективним методом покращення ситуації в банківському секторі – необхідно принципово змінювати підходи до регулювання, покращувати якість ризик-менеджменту банків, оскільки динаміка світогосподарських зв'язків і стан нестабільності багатьох секторів світової економіки об'єктивно породжують прогнози щодо виникнення нової фінансової кризи.

Зусилля багатьох науковців та практиків, починаючи з 2008 р., зосереджені на пошуку нової моделі регулювання діяльності банків, при якій вдасться забезпечити стійкість банківських систем та уникнути можливих майбутніх фінансових криз. Активну роль в цьому процесі відіграє Базельський комітет з питань банківського нагляду, яким розроблено у 2009-2010 рр. пакет реформ банківського сектору, що отримав назву Базель-III. В основі цього документа, який прийняли 12 вересня 2010 року голови центральних банків 27 провідних держав світу, лежить суттєве посилення вимог до капіталу банків, створення контрциклічних норм достатності капіталу, а також необхідність формування резервів на покриття можливих збитків за кредитними операціями банків у періоди економічного зростання, щоб використовувати ці кошти для покриття збитків в періоди спаду чи кризи. І якщо попередні документи Базельського комітету зазвичай носили рекомендаційний характер і відповідальності за їх недотримання не було, то особливістю Базеля III є встановлення чітких вимог, за невиконання яких передбачена відповідальність.

Таким чином, в останні роки як серед науковців, так і практиків ми спостерігаємо чергову зміну поглядів в напрямку посилення державного регулювання діяльності банків, їх позицій щодо доцільності розроблення механізму значно жорсткішої системи регулювання банківської сфери, аби забезпечити фінансову стійкість банків і стабільність банківської системи.

Отже, регулювання банківської діяльності у переважній більшості країн за останні десятиліття зазнало чимало змін. Фактично сучасна система регулювання банківської діяльності розвивалася як результат низки експериментів, які необхідно було здійснювати у відповідь на кризові явища у банківському секторі багатьох держав, що відбувалися з певною періодичністю.

Враховуючи те, що банківські системи країн світу та коло банківських операцій розвиваються доволі швидко зважаючи на фінансові та технологічні інновації, ми свідомі того, що трансформація системи банківського регулювання в майбутньому також відбуватиметься.

Лілія АМБРИК

Тернопільський національний економічний університет

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ В УКРАЇНІ

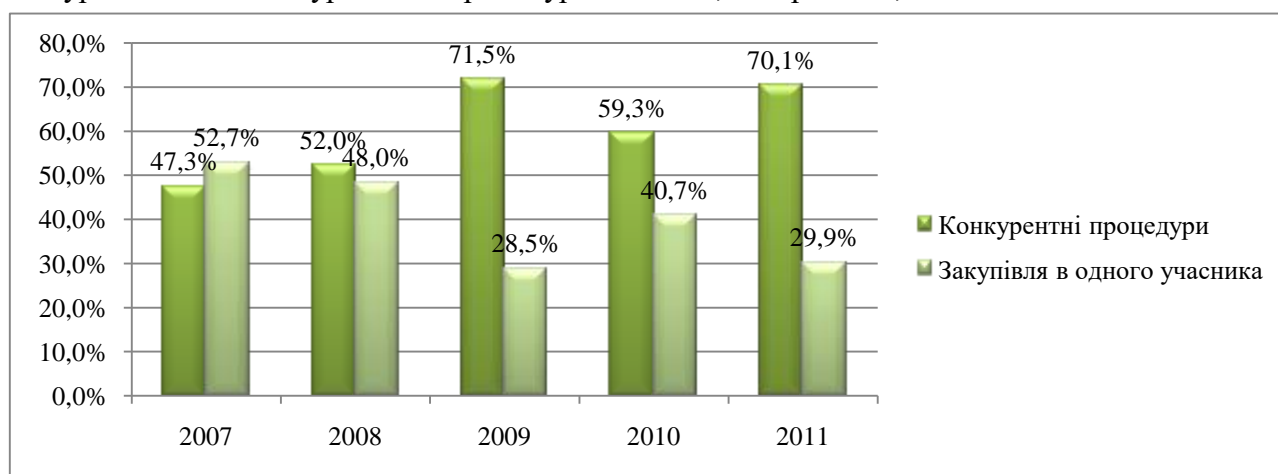
Ефективність функціонування державних закупівель товарів, робіт і послуг передбачає їх проведення на максимально вигідних для держави умовах, економне витрачання коштів. Закон України «Про здійснення державних закупівель» від 01.06.2010 р. № 2289-VI визначає такі принципи здійснення закупівель товарів, робіт і послуг за державні кошти [1]: добросовісна конкуренція серед учасників; максимальна економія та ефективність; відкритість та прозорість на всіх стадіях закупівель; недискримінація учасників; об'єктивна та неупереджена оцінка пропозицій конкурсних торгів; запобігання корупційним діям та зловживанням.

У світовій практиці закупівлі для державних потреб покликані відповідати наступним вимогам [2]:

- процес здійснення державних закупівель повинен відбуватися публічно, інформація має бути доступною для громадського контролю;
- державні закупівлі мають відбуватися з максимальною ефективністю за рахунок підвищення конкурентності процесу закупівель, розширення географії виконавців;
- державні закупівлі мають здійснюватися таким чином, щоб дії конкретних замовників та результати державних закупівель були підконтрольними розпорядникам бюджетних ресурсів, а також спеціальним уповноваженим органам.

Відтак, на інституційному рівні принципи проведення процедур державних закупівель, задекларовані в Україні, відповідають світовим стандартам. Однак чинна практика державних закупівель засвідчує протилежне.

Ефективність державних закупівель знижується через характер процедур їх проведення (рис. 1). Незважаючи на позитивну динаміку в 2011 р. кількості конкурентних процедур державних закупівель, за досліджуваний період частка неконкурентних процедур, а саме закупівлі в одного учасника, коливалася в межах від 28,5% до 52,7%. Уже в першому півріччі 2012 р. співвідношення конкурентних і неконкурентних процедур склало 45,7% проти 54,3%.

Рис. 1. Обсяги державних закупівель за конкурентними і неконкурентними процедурами

Джерело: розраховано автором на основі: [3]

Закон України «Про особливості здійснення закупівель в окремих сферах господарської діяльності» № 4851-VI [4] (вступив у дію 17 червня 2012 р.) надав право природним монополіям